

Lelkendezések és vágyakozások

Eszik Alajos kiállítása

STURCZ JÁNOS

Vigadó Galéria, 2020. II. 13. – III. 22.

ESZIK ALAJOS: *Idill szalamandrákkal*, 2019, olaj, farost, 82×63 cm, HUNGART ©2020

foto: Berényi Zsuzsa

Valószínűleg a művészek alkati és gondolkodásmódbeli jellegzetességeiből fakad, hogy ki milyen műfajhoz vonzódik. A művészet történetében mindig is voltak olyan alkotók, akiket szinte kizárólag az emberi figura, az ösztönök tárházául szolgáló test érdekelt mint az érzelmek, indulatok vagy az ember világban betöltött szerepéről alkotott gondolataik kifejezésének legmegfelelőbb médiuma. Az emberi

alak és test megszállottja volt Michelangelo, Signorelli, Caravaggio, Munch, Goya, Messerschmidt, Rodin, Klimt, Schiele, Bacon, Lucien Freud, Mapplethorpe, és ilyen Jenny Saville vagy Cecily Brown. De ilyen Eszik Alajos is, akinek a kiállításon bemutatott életművében nem találunk egyetlen tájképet vagy csendéletet sem. Fel-feltűnik néha egy-egy életkép, de azok is inkább a jelenkori életről megfogalmazott modellszerű szimbolikus alkotások, parabolák, görbe tükrök.

foto: Berényi Zsuzsa

ESZIK ALAJOS: *Férfi bagollyal*, 1994,
akril, vászon, 135×75 cm, HUNGART ©2020

foto: Berényi Zsuzsa

ESZIK ALAJOS: *Férfi pohárral*, 1994,
akril, vászon, 135×75 cm, HUNGART ©2020

Korai periódusában még láthatjuk lapjain a szocialista társadalom értelmetlen tülekedését karikázó tömegeket, a boschi-bruegheli világszínház aktualizált változatát, de érett művein maximum két-három alak jelenik meg szimbolikus jelentést hordozó mozdulatokba, emblematicus kompozíciókba rendezve. Még többször csak egyetlen figurára koncentrált, teljesen vagy félig lemeztelenítve, mert így jobban tud a jellemet és a belső tartalmakat kivetítő pózra, mozgásra és gesztusokra összpontosítani. Ezt erősíti fel gyakran az arcvonások elhagyásával, amellyel nemcsak az egyéniségétől fosztja meg a tömegembert, de az érzelmeiket kifejező testbeszédre is tereli figyelmünket. A lemeztelenített test képtelen a hazugságra, a divatot reprezentáló ruháitól, társadalmi szerepeitől megfosztott akt az ember örök és általános aspektusát ragadja meg, egyfajta általános alanyt teremt, s ez jól beilleszthető Eszik Alajos Krúdy Gyulát idéző habitusából fakadó ikonográfiájába.

A testre irányuló figyelem a 80-as, 90-es években erősödött fel, amikor az AIDS utáni pánik és a body politics következményeként a betegséggel, halállal eljegyzett, mulandó és a fogyasztói szisztéma által is manipulált test került a nyugati művészet figyelmének

gyűjtőpontjába. Ez a biológiai, anyagi működésre koncentráló testkép élesen eltért a Kenneth Clark könyvében megfogalmazott klasszikus akttól, amelyet az esztétizálás, kváziszobrászi szemlélet, az efemer jegyek, így a szőrzet, a belső működésre, az elmúlásra utaló testnedvek, testnyílások és a test belsejének ábrázolási tilalma jellemezte. Az új, posztkonceptuális művészet azonban deklaráltan nem ábrázolta, inkább dokumentálta vagy még inkább konceptuális céljaihoz igazítva anyagként, demonstrációs eszközként használta, deformálta a testet. A nyugati testművészek szándékosan elvetették a hagyományos festészeti, grafikai, szobrászati ábrázolási eljárásokat és műfajokat, helyette gépi eszközöket, fotót, videót s a performanszokban, akciókban közvetlenül az emberi testet használták gyakran fragmentálva, torzítva, erőszaknak kitéve, megalázva azt.

Eszik Alajos ugyan látszólag visszatér a hagyományos ábrázoláshoz, de munkáin nem a Clark által leírt, idealizáló klasszikus akt jelenik meg. Sokkal inkább a manierizmus, Brueghel, Cranach, Hans Baldung Grien, a barokk vagy az általa többször is idézett Callot vagy Goya naturalisztikus, groteszk és erotikus vonásokat hordozó testképe.¹ Korai, 80-as években keletkezett alkotásaitól kezdve látható élvezettel mutatja meg a genitáliákat, a testnyílásokat, a szőrzetet, olykor a test egyéb efemer jelenségeit, mégsem a pusztán biológiai, anyagi funkcióira redukált testet ábrázolja, s nem kezeli pusztán anyagként. Még akkor sem, ha az emberi figura

fotó: Berényi Zsuzsa

ESZIK ALAJOS: *Domina*, 2015, olaj, farost, 80x60 cm, HUNGART ©2020

nála nem annyira egyéniséget, mint inkább típusokat, karaktereket hordoz, gyakran groteszk, torz, kifacsart pózokban vonaglik, de őrzi integritását, ami az Eszík számára meghatározó keresztény testfelfogásból fakad, amely Szent Pál nyomán az emberi testet a Szentlélek templomaként értelmezi. Az emberrel kapcsolatos problémák Eszíknél inkább morális, spirituális természetűek, a test deformációi a lélek és a szellem torzulásait jelzik. A test mögött nála mindig ott van a lélek is, a test grafikai, festői eszközökkel való megteremtése – szemben a testet kívülről, tárgyként megközelítő és dokumentáló gépi képrögzítő eljárásokkal – feltehetőleg empátiát eredményez saját átlékesített teremtményével szemben is.

A posztmodern ideológia egyik alaptétele a high és a low, a magas és a populáris művészet közötti elitista megkülönböztetés felszámolása, a társadalom vizuális köznyelvének magas művészetben belüli használata. Eszík Alajosnak is alapvető célja a közérthetőség, a

világosan artikulált, pontosan megfogalmazott információk átadásának igénye. Ám ebben a törekvésében nem a nemzetközi trendeknek való megfelelés, hanem a tiszta beszédhez való visszatérés motiválja. Ezért is tér vissza újra meg újra a művészet történetének kerettémáihoz, például a szentek – Kristóf, Simeon –, ótestamentumi alakok – Káin, Jób, Mózes, Dávid – életének ikonográfiájához, a mitológiai szereplők történeteihez, amelyek egyaránt biztos értelmezési alapot nyújtanak a művész és a néző számára. Nem fél sem a múltba fordulás, sem a populizmus vádjától, hiszen az első látásra groteszknak, provokatíván erotikusnak, szexistának tűnő elemek nem öncélúak, mélyebb jelentéseket hordoznak, de ugyanolyan könnyedén befogadhatóak és élvezhetőek, mint a graffitiken vagy például Keith Haring alkotásain. Lehet, hogy itt kibújt belőle a pedagógus? Valószínű, hogy bizonyos szakmai ártalom is szerepet játszik abban, ahogy a klasszikus toposzokat és a testábrázolást enyhén didaktikus formában, aktualizálva, popos csomagolásban, meseszerű és karikatúrisztikus vonások segítségével teszi fogyaszthatóvá a néző számára. Ezért is használja gyakran és szívesen az alkalmazott grafika történetének, például a múlt század eleji karikatúráknak, a szecessziós és art deco

fotó: Berényi Zsuzsa

ESZIK ALAJOS: *Kései lángolás*, 2019, olaj, farost, 80x60 cm, HUNGART ©2020

plakátoknak, meseillusztrációknak a motívumait és stílárís eszközeit. Így például Micimackó többször idézett, alteregoszerú alakja Eszikhél hol a Faragó Géza plakátjaihoz hasonló stílusban megjelenített, banánszoknyás Josephine Bakert, hol a Bíró Mihály által megrajzolt kalapácsos, meztelen-muszkli, éppen „odacsap, ahova köll” kommunista dolgozót bámulja, előbbi esetben epekedve, utóbbi láttán értetlenkedve. Ugyanez a joviális humor és otthonos, ismerős atmoszféra testesül meg a teáskannából felkigyózó dzsinn alakjában is. Szélesen gesztikulál, magamutogató és láncdohányos értelmiségi nőjén Toulouse-Lautrec prostituáltábrázolásainak stílusjegyei és szemléletmódja tűnnek fel.

Eszik olykor még a giccs harsány, közönséges erotizmusát is beveti, de itt sem öncélúan, hanem kritikai célzattal. Az első látásra rémisztő *Seggkorszak* egy ócska, a férfivágyra rájátszó vizuális közhelyre építő, ízléstelen szexhirdetés is lehetne. Ám címével is arra a valóságos jelenségre, az amerikai „seggri-szálásra”, twerkingre irányítja a figyelmet, amely az internet és a zenei klipek közvetítésével nemzetközi léptékű mintává váik.

Az Eszik művein gyakran felbukkanó erotikus jelleget akár a manierista hagyományra is visszavezethetném. Ám kétségtelen, hogy nőalakjaiban nem fél a szexizmus lehetséges vádjától, s – Konkoly Gyula még egy fokkal provokatívabb aktjaihoz hasonlóan – a politikai korrektség parancsaival szembehelyezkedve követeli vissza magának a vágyakozó férfi, az epekedő him „természetes” nézőpontját. A „természetességet” biológiai determinizmusként ab ovo elvető feminizmus ezt szigorúan elítéli, male gaze-ként, „hím bámulásként” bélyegzi meg. Pedig ha a címadó motívumon túl az arcra is nézünk, világossá válik, hogy a közönséges nőalak önmaga karikatúrájába fordul. A genderteóriák hatalmi körén kívül helyezkedés jól jelzi, hogy Eszik Alajos groteszk világától ugyan távol áll a pátosz és az örökkévalóságra törekvés, de művészetét nem kívánja divatos ideológiáknak alávetni, azok illusztrációjává degradálni.

A visszatérő motívumok egy logikusan felépülő ikonográfiába szerveződnek lapjain. Legtöbb műve a fogyasztói társadalom különböző aspektusának kritikáját hordozza. Összenőtt fejű birkózói, mindenre kész ördög- és halálfejes menedzserei a pénzért, sikerért folytatott ádáz és erkölcstelen harcot, az Aranyborjú előtt térdelő bundás nő és a Mammonnak táncot lejtő álpap a pénzimádatot, a kocogó marha a testépítő kultuszt, a meleg vízben punnyadó, elhízott párok az elkényelmesedést,

fotó: Berényi Zsuzsa

ESZIK ALAJOS: *Júdás*, 2016, olaj, farost, 82×63 cm, HUNGART ©2020

a jóra való restséget és a szolidaritás hiányát állítják pellengérré. Eszik Alajos társadalomkritikájának célkeresztjében a jelen fogyasztói társadalmá mellett a szocialista közelmúlt áll. A 2006-os rendőrterror és a Kádár-rezsim ma is regnáló bírának megidézése a két rendszer közötti kontinuitásra, hontalanokról készített, együttérző portréi a „rendszerváltás” veszteseire, a társadalmi szakadékok elmélyülésére hívják fel a figyelmet.

Eszik elemzéseiben azonban nem maradnak meg az aktualitások és jelenségek felszínén, hanem mélyebb, általánosabb emberi jelentéseket, egzisztenciális állapotokat tárnak fel. Az első látásra társadalomkritikus, valójában azon túlmutató, örök emberi kérdéseket megfogalmazó jeleneteken a németalföldi moralizáló hagyományt viszi tovább, sok műve mintha az idősebb Peter Brueghel *Közmondásainak* emblematisz részleteit emelné ki és értelmezné újra. Visszatérő motívuma a vanitas, ami nála nem csendéletekben, hanem allegorikus figurákban ölt testet. A fogyasztásra korlátozott ember helyzetének általános jellemzésére a bukott ember vagy angyal klasszikus témájának két egyéni verzióját dolgozza ki, mindkettőben különös

fotó: Berényi Zsuzsa

ESZIK ALAJOS: *Késő bánat*, 2019, olaj, farost, 48,5×38,5 cm, HUNGART ©2020

mozgásformával, az erkölcsi romlást jelképező zuhanással, illetve a bizonytalanságra utaló imbolygó mozgással kapcsolva össze allegorikus alakját. A zuhanó ember (Ikarusz, Ádám) hol férfiként, hol fellibbent szoknyájú „Égből pottyant nőként”, hol az öszülöket megidézve, párban jelenik meg. Legtöbb esetben lecsupaszítva, széttárt lábakkal, a vágy szervét mint a bukás okát feltárva. Eszik a zuhanással egyszerre idézi meg a telhetetlen fogyasztói étvágyként aktualizálódó Bűnbeesést és az Isten kötényéből való kiesésként, bukásként megjelenített Kiűzetést. A toposz játékosabb verzióján egy csúszdán lecsúszó fürdőgatyás férfi a konzuméletforma középpontjába helyezett, a fogyasztót infantilis állapotban tartó szórakozást jeleníti meg. A modern „homo consumens” (Erich Fromm) vagy „homo consumericus” (Gad Saad, Gilles Lipovetsky) másik típusa a gyakran feltűnő, bizonytalan, ugyancsak gyermeketeg és játékos, keljfeljancsi-szerűen billegő „Himbaman”, aki egy félgömbszerű formán próbál egyensúlyozni. A félgömb a jól ismert itatós tapper formájából ered, s jól szimbolizálja a paradicsomi állapot, az „épség” elvesztését. A „minden egész eltörése” és a valós értékeket elfedő anyagi fogyasztás okozza a modern és posztmodern kor értékválságát, a jelen emberének elbizonytalanodását, minden érték megkérdőjeleződését, töredékességét, amit Eszik a gömb töredékével és a rajta imbolygó allegorikus alakokkal jelez. Egy sor további alkotásán láthatunk félgömbhöz vagy földhöz kötött bábszerű alakokat. A *Férfi bagollyal* című festményen a bizonytalanságot egy lebegő férfiaként érzékelteti, aki egy furcsa, a

külső és belső teret összekapcsoló ketrecben levitál. Ugyanez a figura a *Délibáb*ban fejjel lefelé forduló, a lába között kikandikáló alakként jelenik meg, az ég és a föld felcserélésével az irányvesztettségét, az anyagi és a szellemi közötti hierarchia megkérdőjelezését sugallva. A groteszk figura áttételesen Brueghelt idézi, hiszen egy életrajzírója szerint saját képét éppen ilyen pózban nézve kapott agyvérzést.

Eszik ikonográfiájában a bizonytalan, dezorientált figurákkal, az önprostituáló, magamutogató nőkkel és bohócokkal szemben állnak a belső elhivatottsággal, iránytűvel, feladattal és céllal rendelkező bibliai alakok és szentek, például az elszánt Mózes, a világ súlyát a gyermek Krisztus képében a folyón átvívó Kristóf vagy a bűneitől a keresztvíz alatt megszabaduló Mária Magdolna. Még a negatív figuráknak, például az utolsó pillanatban megtérő jobb latornak és Júdásnak is van küldetése.

Kritikai attitűdjének szimpatikus vonása, hogy nem kívülről kritizálja, ostromozza a „bűnös fogyasztót”, hanem finom utalásokkal jelzi, hogy ő is a rendszer része, világszínházának minden fura alakja kicsit alteregoszerű. Így van ez magánikonográfiája másik fő típusával, a különböző kimérikus lényekkel is, melyek általában állatfejú, embertestű lények, akik Bosch hibridjeivel szemben inkább mulatságosak, mint félelmetesek. Ember módjára viselkednek, esendők, szerethetőek. A nyulak például gyávák, és folyton menekülnek vagy sietnek, mint Nyuzsi a százhaldas pagonyban. Az egyszerű magába fordul, és melankolikus, a szarvas a „farka” után fut, a marha buta és hiú.

Univerzumának mennyiségileg is abszolút főszereplő a nő. Aligha találhatnánk a nőiségnek olyan negatív vagy pozitív aspektusát, amely nála ne jelenne meg. A közönségesség, a pénzsóvárság, az exhibicionizmus, az agresszív ösztönök, a locsogás, a pletyka, a hűtlenség, az uralkodási vágy, a férfi elnyomása, a szexuális vonzerő, a gyógyító önzetlenség, a termékenység, a hősiesség, a szentség mind-mind feltűnik nőket ábrázoló lapjain. Ugyanígy jelen van minden típus is. Az utcanő, a domina, a számítógépes, a femme fatale, a vamp, a kalapácsos asszony, a mobilon locsogó buta liba, az intellektuális kékharisnya, a striciknek kiszolgáltatott kislány, az érett, diadalmas nő, az elbűvölő Josephine Baker, a nőként és művészként is emancipált Isadora Duncan, a leviatánt legyőző, harcias hősnő, a lírai, gondoskodó, termékenységgel eljegyzett Szeléna, Mária Magdolna. És persze képi világában megtalálható a férfi és nő viszonyának is szinte összes lehetséges verziója.

Fontos, bár kevesebb művön megjelenő témakör az öregség és az elmúlás, ami Eszik művészetének lírai oldalát villantja fel olyan művekben, mint az *Úticsomag* vagy az *Egyik év a másik után*, melyen az ember kezei közül úgy csúszik ki az idő, mint a hal.

A kiállításnak Eszik Alajos a *Lelkendezések és vágyakozások* címet adta, s ez mindent elárul személyiségéről, az érzelmek gondolkodásmódjában betöltött szerepéről, a spiritualitáshoz való viszonyáról és a világgal szembeni felelősségérzetéről. Szerinte a művész ugyanis csak ebben a két szélső lelki állapotban, a teremtett világ gyönyörűsége által felkeltett lelkenedés és az ember a világhoz való romboló viszonyulása miatt érzett siránkozás közepette tud igazán kreatív lenni.

Jegyzet

1 Mapplethorpe is gyakran értelmez újra manierista és barokk festőket, például Caravaggio *Hitetlen Tamás*át vagy Hendrik Goltzius úrben lebegő, látványos *Ikarusz-akt* kompozícióját, amely ugyanúgy egy széttárt lábú férfit ábrázoló zuhanáskép, mint Eszik sok alkotása.